

Velassa kuin tervan vetäjä

Miksi talonpoika poltti tervaa? Varsinainen houkutus talonpojalle tervanpoltoon oli se, että tervatynnyri merkitsi selvää rahaa mutta myös velkaantumista.

Esimerkiksi Sievissä vielä 1830-luvulla 60 % tuloista saatiin tervasta. Viljaa jouduttiin ostamaan kovalla hinnalla nälkävuosina. Oli turvaututtava kauppailta tai tilallisilta saatuihin luottoihin, joiden takaisinmaksu satoi talonpojan ylimääräiset rahatulot useiksi vuosiksi. Kauppa oli kehittymätöntä; hinnat olivat korkeita eikä myyntitavaroita ollut juurikaan. Velassa kuin tervan vetäjä on tuttu lausahdus Keski-Pohjanmaallakin.

Maalaisväestölle tervanpolto oli elinkeino, josta sai selvää rahaa. Tuote, tervatynnyri, myytiin talouden ulkopuolelle nimenomaan rahan saamiseksi tavarahankintoja ja veroa varten.

Terva- ja voituloista huolimatta maalaisväestöä vaivasi käteisen puute. Rahanpuutteen syynä esitettiin nimismiehen kertomuksissa sitä, että kansa oli tuhlaavaista ja taipuvaista velkaantumaan. Todellinen syy puutteeseen oli vaihdantatalouden alkeellisuus.

1860-luvun alkuvuosien kadoista vielä selvittiin, koska tervan ja voin hinnat olivat korkealla ulkomaan korkeasuhdanteiden ansiosta. Pahin katovuosi oli vuosi 1867, jolloin myös tervan ja voin hinnat olivat alhaisella tasolla.

Joten ei ollut mikään ihme, että Keski-Pohjanmaalla ja varsinkin Kainuussa poltettiin luvatta tervaa kruununmetsissä. Tuomiokirjojen mukaan luvattomat tervanpolttajat monin paikoin ”eksyivät” kruununmetsien puolelle kolomaan tervasmäntyjä.

Metsäherrat valvomaan tervanpolttoa

Tervanpolttoa oli yritetty ohjailta jo 1600-luvulta lähtien erilaisin kiintiömääräyksin ja kielloin. Syrjäseutujen elinkeinot olivat tervanpoltto, kaskeaminen, maakauppa ja maalaiskäsiyö, joita kaikkia yritettiin lainsäädännöllä rajoittaa. Todellinen metsänkäyttö ja lait olivat ristiriidassa. Toisaalta virkamiehet tuskin pystyivät ja halusivatkaan valvoa lakeja, jotka puuttuivat elinkeinoon, joka toi rahaa valtion kassaan.

Säädösten noudattaminen kangerteli myös valtionhallinnon kehittymättömyyden vuoksi. Useasti virkamiesten tulot olivat jossain määrin riippuvaisia hallintoalueen veronmaksukyvyistä, joten veronmaksukykyä ei kannattanut vahingoittaa epärealistisilla kielloilla. Tervatynnyrihän toi nimenomaan käteistä rahaa myyjälleen, ellei tämä ollut jo valmiiksi velkakierteessä.

Paikallisten intressien ymmärtäminen ei jatkunut enää 1860-luvulla, jolloin valtionmetsiä alettiin valvoa. Valtion uusien virkamiesten, eli metsäherrojen, palkkatulot eivät olleet sidoksissa paikallisen väestön veronmaksukykyyn, joten siinä suhteessa tervanpolton valvonta kruununmetsissä ei ollut virkamiehille eettisesti ja taloudellisesti vaikeaa.

Sitä vastoin nimismiehet saivat tervanpolttoalueiden tarkastamisesta palkkaa 5–6 ruplaa, joista muodostui vuosittain merkittävä osa nimismiehen palkkaa. Siikajoen hoitoalueen metsänhoitaja Strömborgin

mukaan tämänkin käytännön takia tervapolttokiintiöt ylitettiin reippaasti. 1860-luvun paikallisen väestön taloudelliset olosuhteet olivat kuitenkin niin heikot, että tervanpoltoon piti ottaa lievempi kanta, eli sitä ei voitu kieltää sen tuottoisuuden vuoksi.

Oulun tarkastuspiirin ylimetsänhoitaja myös kehotti oman alueensa metsänhoitajia varovaisuuteen tervanpolttoasioissa. Oikeudenkäyntejä piti varoa sellaisissa varkaustapauksissa, joissa tervapuut oli jo ehditty viedä pois metsästä. Oli parempi mitata puut ja antaa rahvaan maksaa ne ”keskustelun” jälkeen.

Metsähallinto halusi 1860-luvun alussa tervanpolttajien siirtyvän maatalouden piiriin. Oulun läänin länsiosissa tervataloudesta siirryttiin pois kivuttomammin kuin läänin itäosissa. Kruununmetsien oloja tutkinut komitea totesi vuonna 1866 Kalajokilaakson hoitoalueiden osalta, että väestö oli itse alkanut nähdä tervatalouden huonot vaikutukset. Lisäksi tervan alhainen hinta oli aiheuttanut sen, ettei alueella ollut juurikaan kolottuja metsiä.

Reisjärvisen Oton uunit eivät räjähdelleet

Oli luonnollista, että tervanpoltto nuorista terveistä männyistä soti 1860-luvun metsänhoitajien metsänhoitokäsitystä vastaan. Tervanpolton ”parantamista” oli jo 1860-luvulla pohdittu insinööri A. F. Soldánin kirjasessa, jossa yhtenä vaihtoehtona esitettiin siirtyminen uunipolttoon.

Ratkaisua tervanpolttoon esitti myös Suomen metsänhoidon isänä tunnettu metsänhoitaja A. G. Blomqvist, joka liikkui Pohjois-Suomessa vuosina 1867–1868. Reisjärvellä hän tutustui Otto Korkiakoskeen, joka oli rakentanut Kalajokilaakson alueelle tervanpolttouuneja talonpoikaista polttoa varten. Esimerkiksi Sievissä oli useita Korkiakosken rakentamia

tervauuneja. Erikoista oli se, että näissä uuneissa käytettiin kantoja ja juuria. Blomqvist näki tällaisessa uunipoltossa selvästi mahdollisuuksia tulevaisuudessa. Muutenhan tehdasvalmisteinen tervanpoltto ja ”tärpäntiinin” valmistus oli vaikeuksissa. Kaiken lisäksi uunit räjähtelivät luvattoman helpolla.

Tervanpolttouunit alkoivat kuitenkin yleistyä varsinkin niillä seuduilla, joissa oli jouduttu turvautumaan kantoihin ja juuriin mäntymetsien puutteessa. Itse Blomqvist teki innokkaasti kokeiluja Evon metsäopistolla uunitervanpoltossa. Otto Korkiakoski oli selvästi Blomqvistin innoittaja, ja Oton uunit eivät räjähdelleet.

Uunipolton lyhyt kultta-aika

1880-luvun lopulla tervaa poltettiin metsänhoitajien ilmoitusten mukaan monin paikoin uuneissa. Hyrynsalmella metsänhoitaja, vapaaherra G. Wrede totesi käytetyn jo kauan kantoja, joista alkoi olla puutettakin Pohjois-Kiantoa lukuun ottamatta. Varsinkin oululaiset kauppaneuvokset Snellman ja Åström toivat esille Suomen Metsänhoitoyhdistyksen vuosikokouksessa 1880-luvun lopulla sen, että metsänhoitajien olisi pitänyt edistää kantojen ja juurien käyttöä tervanpoltossa. Lisäksi kruunu voisi myöntää uunipoltoa varten ”edullisilla ehdoilla vähäisiä lainoja yhteiselle kansalle”.

Uunipoltoon siirtymistä pohdittiin metsänhoitajien kokouksissa edelleen 1890-luvulla. Mukana oli myös silloisen tervateollisuuden edustajia, Veljekset Friis Kalajoelta ja Oulusta Löfhjelmin mekaaninen verstaas, jotka molemmat valmistsivat tervauuneja.

Vaasassa vuonna 1893 pidetyssä kokouksessa jopa poltettiin tervaa koemielessä uunissa; vain tervan huono laatu oli kritiikin kohteena.

Kokous kuitenkin katsoi parhaimmaksi rohkaista tervanpolttoa hyteissä ja uuneissa. Kajaanin kihlakuntaan ehdotettiin jopa erikseen neuvonantajaa, jonka tehtävänä olisi ollut uunipolton puolesta puhuminen hautapolttua vastaan.

1890-luvun alussa oli selvästi halua useammasta syystä siirtyä tervanpoltossa uunien käyttöön. Myös Pohjois-Suomessa ilmestynyt Kaiku-sanomalehti kehotti metsähallintoa myymään hylkypuitaan uunipolttoa varten, jolloin myös varsinainen metsänhoito olisi edistynyt.

Tervanpoltto uuneissa edistyi hitaasti myös alkeellisen tekniikan vuoksi. Vaikka kallis tärpähti saatiinkin paremmin talteen, niin tervan saanti ja laatu ei ollut hautapolttua parempaa. ”Terwahautojen sanottiin tuottavan vahinkoa sillä, että ne ryöstäytyvät usein palamaan. Waan terwauunit näkyvät osaavan nekin palaa ja sen pahempi — räjähtää, ja suurempi omaisuus on niissä häwiön suussa.”

Metsänhoitajien ponnistelut uunipolton puolesta siis jossain määrin onnistuivat, mutta kokonaisuudessaan tervanpolton kultakausi niin yksityisissä kuin kruununmetsissäkin oli jo loppumassa.

Metsän tuho vai rahan tulo

Miten tervanpoltto vaikutti metsien tilaan? Vuosisadan lopulla toiminut kruununmetsäkomitea keräsi alueen metsänhoitajilta tietoja metsien tilasta. Tervanpolttoalueilla Oulujärven ja Iin tarkastuspiirissä kruununmetsät eivät olleet kelottuneet tai muuten huonossa kunnossa. Pikemminkin metsät olivat kasvuisia, sillä alueilla ennen metsähallinnon tuloa oli kaskettu, poltettu tervaa ja sahattu. Yli-ikäiset puut oli saatu myytyä. Sen sijaan yli-ikäisiä ja turmeltuneita puita oli pohjoisemmassa Suomessa, jossa ongelmia olivat huono menekki ja metsäpalot.

1900-luvulla tehdyissä metsien inventoinneissa tervataloutta moitittiin siitä, että se oli käyttänyt yksinomaan kasvamassa olleita mäntyjä, jolloin metsät alkoivat kuusettua.

Suomen tervanpolttoa tutkinut insinööri Soldán ei sen sijaan 1860-luvulla suhtautunut kielteisesti tervanpolttoon. Hän kehotti polttamaan kantoja ja juuria, sillä hänenkin mukaan Suomenmaan rikkaus löytyi Suomen metsistä, jos niitä vain osattiin käyttää.

Metsänhoidollisesti tervatalous aiheutti sen, että kolotut metsät kuusettuivat. Lehtipuut ja kuuset valtasivat metsiä, jotka luonnostaan olisivat olleet männyn kasvupaikkoja. Metsänhoidon kannalta tervatalous ohjasi metsien rakennetta kielteiseen suuntaan. Ollessaan mäntymetsän tuho terva oli kuitenkin monelle rahan tulo.

Anne Ruuttula-Vasari
Historian viesti 1999. Oulun yliopiston historian laitos.